

Ο πολιτισμικός μετασχηματισμός ως μείζονα αναγκαιότητα μιας νέας, πανανθρώπινης συνθετικής σχέσης

Ένα νέο πλαίσιο για τον 21ο αιώνα

Δημήτριος Δακρύτσας
Διδάκτωρ Φιλοσοφίας ΕΚΠΑ

Η πανδημία αποκάλυψε την επιφυλακτικότητα μας απέναντι σε αποτελεσματικές λύσεις που προσφέρει η σύγχρονη επιστήμη, επιφυλακτικότητα η οποία περιέχει σε μεγάλο βαθμό το αίτημα της ηθικής διαπραγμάτευσης.

Ήδη από το 1980, ο κοινωνιολόγος Γρηγόρης Γκιζέλις στο έργο του «Το πολιτισμικό σύστημα, ο σημειωτικός και επικοινωνιακός χαρακτήρας του» παρατηρεί ότι, σύμφωνα με τις περισσότερες σημειωτικές θεωρίες ανάλυσης κατηγοριών και μηχανισμών των πολιτισμικών συστημάτων (κουλτούρας)¹, οι κοινωνικές συμπεριφορές είναι επεκτελικές και –για τον λόγο αυτόν– έτοιμες να μεταβούν από καταστάσεις στατικότητας και τοπικής οικομενικότητας, σε καταστάσεις ολοκλήρωσης και πλήρους οικομενικότητας. Οριστικά, σαφάνια και πλέον έπι μετά τον απολογισμό των σημειωτικών προσεγγίσεων, φαίνεται ότι η πολιτισμική σκλήρυνση ελάχιστα έχει καμψθεί υπέρ της αναγνώρισης μείζονων παραμέτρων της επιστημονικής πρόδοου. Στην αυγή μιας αναπόφευκτης ανάγκης αναπροσαρμογής, γιατί όλα και αντικατάσταση λογικών και ηθικών προτύπων υπό τη σκιά μάλιστα μιας

γενικευμένης υγειονομικής κρίσης, τίθεται ζήτημα επέκτασης πολιτισμικών αναπροσαρμογών προκειμένου να εφαρμοστεί ένα καινοφανές επιστημονικό - πολιτισμικό μετα-σύστημα, συνδεδεμένα με έναν νέο και θαυμαστό τρόπο διαχείρισης και διευθέτησης του γεγονότος της ανθρώπινης ζωής», όπως εύστοχα προσδιορίζει ο Αναλυθρωπής Καθηγητής Εφαρμοσμένης Ηθικής ΕΚΠΑ και Πρόεδρος του Ελληνικού Κλιμακίου της International Chair in Bioethics (WMA), Δρ. Ευάγγελος Πρωτοπαπαδάκης.

Επίκεντρο του ενδιαφέροντος η βιοηθική και το μείζον έργο της όσον αφορά στην κκατανόηση, διευθέτηση και βελτιστοποίηση του νέου κόσμου που είναι εδώ», πριν ακόμη αυτός λάβει την οριστική του μορφή, δεδομένου ότι μέχρι σήμερα «το είδος μας συνίβζε πρώτα να δοκιμάζει στην πράξη τις νέες επιλογές, που η επιστημονική και

τεχνολογική πρόοδος κάθε φορά του προσέφερε, και κατόπιν να συζητά εάν αυτές αρμόζι να είναι διαθέσιμες». Η ολοκληρωμένη τοποθέτηση του Δρα Πρωτοπαπαδάκη ενισχύεται από την επισήμανση του Καθηγητή και Διευθυντή Εργαστηρίου Βιολογικής Χημείας της Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Πατρών κ. Κωνσταντίνου Σταθόπουλου, ο οποίος επισημαίνει την ανάγκη ασφαλούς θωράκισης των κρίσεων των δυνατοτήτων των βιοεπιστημών «για μία καλύτερη ανθρωπότητα».

Η κατάσταση πανδημίας αποκάλυψε την επιφυλακτικότητα του είδους μας απέναντι σε άμεσα εφαρμόσιμες και αποτελεσματικές λύσεις που προσφέρει η σύγχρονη επιστήμη. Το ερώτημα είναι εάν βρισκόμαστε μπροστά από μία κατάσταση ενδεκτική του γεγονότος ότι, ακόμη και σήμερα, μεγάλη μερίδα του κοινωνικού ιστού έχει συνιθίσει να δέχεται χωρίς κριτική τη ζωή και το νό-

Cultural transformation as the major necessity for a new, universal synthetic relationship

A new framework for the 21st century

Dimitrios Dekroztis
Dr. Philos. National and Kapodistrian University of Athens

The pandemic has revealed our reluctance when faced with efficient solutions offered by modern science, and this reluctance is largely influenced by the issue of ethics and moral negotiations.

Since 1980, sociologist Grigoris Gizelis, in his work *The cultural system, semiotics and communication*¹, observed that according to most theories of semantic analysis of the categories and mechanisms of cultural systems, social behaviour is susceptible and for this reason ready to move from states of static and local universality to states of completion and global universality. Yet, more than forty years after a stocktaking by the semiotic approach, it appears that cultural hardening has been hardly lessened through the acknowledgment of the major aspects of scientific progress. In the dawn of an inevitable need to readjust and even replace the standards of logic and ethics, indeed in the framework of a general health crisis, there is a matter of accelerating cultural adaptations in order to apply a new scientific and cultural meta-system linked with "a new and wondrous way of managing the reality of human life", as stated aptly by Dr Evangelos Protopapadakis, Associate Professor of Applied Ethics at

the University of Athens and Head of the Greek Team at the International Chair in Bioethics (WMA).

The focus of interest is on bioethics and the major work in relation to "the understanding, management and improvement of the new world here today", even before that world acquires its final shape, given that until today "our species used to first try out the new choices offered by science and technological progress, and then to discuss whether their use was appropriate". The statement of Dr Protopapadakis is also supported by Professor Konstantinos Stathopoulos, Head of the Biological Chemistry Lab at the Medical School of the University of Patras, who points out the need to secure the uses of applications offered by biosciences "for a better humanity".

The state of pandemic revealed the reluctance of our species when faced with immediately applicable and efficient solutions offered by modern science. The question is, are we faced with a situation

that indicates that even today a large part of society is used to accept life and its meaning without criticism? Either way, this reluctance is largely influenced by the demand for moral negotiation, given that it is related to the sense of safety and security offered by the compliance to older, standardized principles that had been checked for efficiency in terms of maintaining inner balance. Yet, addressing reality according to criteria that standardize, classify and, ultimately, rate the term of universal acknowledgment for scientific conclusions not only does not favour but also hinders true negotiation.

To this day, Humanities have offered numerous paradigms that helped correct many errors of semiotics: fragmentary corrections, anchored in previous systems and consequently inefficient "in highlighting the overt and vulnerable features of humanity", according to Andreas Tifas, Professor of Applied Ethical Philosophy and Researcher at the Laboratory of Applied Philosophy of the University of

1. Γκιζέλις Γρηγόρης, Το πολιτισμικό σύστημα, ο σημειωτικός και επικοινωνιακός χαρακτήρας του, Εκδόσεις Γρηγόρης, Αθήνα, 1980, σ. 18.

1. Grigoris Gizelis (1980). *The Cultural System, Semiotics and Communication*. Athens, p. 18.

μά της. Έτσι ή αλλιώς, αυτή η επικυλοκικότητα περικλείει με μεγάλο βαθμό το αίτημα της ηθικής διαπραγμάτευσης, δεδομένου ότι συνδέεται με το αίτημα ασφάλειας και σταθερότητας που του προσφέρει η υποταγή σε παλαιότερες, ελεγμένες για την αποτελεσματικότητά τους -σε επίπεδο διατήρησης της εσωτερικής ισορροπίας- τυποποιημένες αρχές. Ωστόσο, κάθε είδους αντιμετώπιση της πραγματικότητας σύμφωνα με κριτήρια που τυποποιούν κατηγορησιστικά καταστάσεις και -εν τέλει- διαβαθμίζουν τους όρους οικουμενικής αναγνώρισης καταδεικνύουν επιστημονικών συμπερασμάτων όχι μόνον δεν ειναι, αλλά αντίθετα εμποδίζει την ουσιαστική διαπραγμάτευση.

Μέχρι σήμερα, οι ανθρωπιστικές επιστήμες έχουν προσφέρει πλήθος παραδειγματικών που βοήθησαν στη διόρθωση πολλών ασφαλισμένων σημειωτικών θέσεων: διαρθώσεις αποσπασματικές, αγκυλωμένες στην παλαιότερη συστηματοποίηση, επομένως αναποτελεσματικές όπως αναφέρει ο Δρ. Εφαρμοσμένης Ηθικής Φιλοσοφίας και Ερευνητής του Εργαστηρίου Εφαρμοσμένης Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και του Ερευνητικού Κέντρου Βιοηθικής του Παντείου Πανεπιστημίου, Ανδρέας Τίρας «να αναδειχθούν τα φανερά και τρωτά σημεία της ανθρωπότητας». Από την άλλη, τα πλαίσια μέσα στα οποία κινείται η σημερινή επιστήμη λειτουργεί σύμφωνα με βεβαιότητες που παρόμοιες και της ανάλυσης, που ενοούν την ενοποίηση, εφόσον μέλημά τους είναι η διαρκής αξιολόγηση των μελετών με βάση τη ηθική τους καταλληλότητα». Ο Καθηγητής Γενετικής της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κύπρου, Δρ. Κωνσταντίνος Δέλτα, προκρίνει την κατά κανόνα αλτρουστική

αρετηρία των επιτροπών βιοηθικής, η οποία αποτυπώνεται σε σειρά κριτηρίων που εντοπίζουν επεξεργάζονται και διευθετούν τα αποτελέσματα μελετών, με γνώμονα την υπερωλοκότητα τους και τη διασφάλιση της υγείας, αλλά και των δικαιωμάτων προσώπων που επιλέγουν να συμμετάσχουν ως υποκείμενα πειραμάτων. Αναγνωρίζοντας ότι οι ανθρωπιστικές επιστήμες μπορούν να προσφέρουν διέξοδο σε πολλές απορίες μας γύρω από την ύπαρξη κοινών ταξνομικών συστημάτων, αλλά και λύσεις γύρω από τη διαπραγμάτευση του τρόπου διευθέτησης του αγαθού της ζωής, τα μέλη των επιτροπών βιοηθικής, υπογραμμίζει ο Δρ. Κωνσταντίνος Δέλτα, προέρχονται εκτός από την ιατρική επιστημονική κοινότητα και από πεδία όπως οι κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες.

Υπέρ της ενότητας του μεγάλου αριθμού ταξνομώσεων ορισμών που κινούνται μετασχηματιστικά -σημείο ιδιαίτερα κρίσιμο ως προς το θέμα του παρόντος άρθρου- ανατρέχουμε στην επισήμανση του Ομάμου Καθηγητή Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Δρα Παύλου Σούρλα, σύμφωνα με την οποία, ο όρος «βιοηθική» εισήχθη κατ' αρχήν για να περιγράψει ένα ξεχωριστό κομμάτι της ηθικής φιλοσοφίας, του οποίου οι ειδικοί προβληματισμοί, όπως στην πορεία απεδείχθη, δεν παρέκκλιναν από ήδη γνωστά ηθικά ερωτήματα. Το ζήτημα βεβαίως είναι, ότι οι μετασχηματισμοί των παλαιότερων ειδικών ταξνομώσεων, περί ηθικής δεν κατέληγαν σε απλοποίηση, ώστε να διευκολυνθεί η ομογενοποίηση με διάδοση οικουμενικών αληθειών, αλλά σε διάσπαση. Η επισήμανση του Δρα Παύλου Σούρλα περί επιστροφής στις βασικές ηθικές αξίες, πέρα από διαπίστωση, αποτελεί και ζήτημα διακρίσεως εδραίωσης ευρέων

συστημάτων κατηγοριοποιήσεων με σκοπό τη διεξαγωγή παλληπλών συμπερασμάτων. Διανοηζόμενες το πνεύμα των φιλοσοφικών όρων, εισηγήσεως που άπτονται του ενδιαφέροντος της σημειωτικής ανθρωπιστικής θεωρήσεως αποκαλούνται και ιδεαλιστικές, εφόσον έργο τους είναι η διαλεκτική σύνθεση αντιρροσίων διαφορετικών παλληπμικών κατηγοριών. Ωστόσο, με μία προσεκτικότερη ματιά διαπιστώνουμε, ότι σημείο ενδιαφέροντος αυτών των εισηγήσεων δεν είναι η ομάδα, αλλά το άτομο, εφόσον αυτό καλείται άνευ όρων να ενσωματωθεί στο σύνολο: φέρεται δηλαδή το άτομο ως σημείο διαλεκτικής σύνθεσης των παλληπμικών σχέσεων διαμέσου μιας ενσωμάτωσης που δεν προκαλείται ελεύθερα, αλλά που του επιβάλλεται εξωτερικά από τα ηθικά συστήματα των κατηγοριοποιήσεων και της διάσπασης. Πρόκειται για αυθαίρετη μεταφορά του σημείου διαλεκτικής σύνθεσης από το γενικό στο ατομικό, η οποία υποβιβάζει το άτομο σε παθητικό δέκτη κατανοιών και αναμενόμενων σχέσεων δημιουργεί δε, κατά την καθολικοποίησή του, ένα σύνολο ετερόκλητο, ανελεύθερο, εξαναγκασμένο και -ως εκ τούτου- προσπατά δεικτικό προς την κατανόηση πανανθρώπινων αξιών πλνίθος, που δεν ενστερνίζεται την αριστοαλληλέγγυα φύση του. Εάν μάλιστα λάβουμε υπόψη μας τις παρατηρήσεις σύγχρονων ιδεαλιστικών επιστημών σύμφωνα με τις οποίες, η ανθρωπίνη κουλτούρα, ως μέσον κατανόησης κοινωνικών προτύπων, ιδιών, αξιών στάσεων ή ρόλων, διεκδικείται πρωταρχικά από τον πρώτο βαθμό του θεωρητικού του, την έκφραση, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι η διαλεκτική αντιστροφή καθόλου δεν είναι ή δημιουργία κλίματος παραδοχικής πανανθρώπινων αληθειών. Αντίθετα, δημιουργεί ένα

Athens and the Biopolitics Research Centre of the Panteion University. On the other hand, the framework of science today functions based on the certainties of experiment and analysis, which favour integration, since their focus is on the constant evaluation of studies according to their "bioethical suitability". Dr Konstantinos Delta, Professor of Genetics at the Medical School of the University of Cyprus, emphasizes the by and large altruistic foundation of the bioethics committees, reflected on a series of criteria that locate, process and manage the results of studies on the basis of their usefulness and the safety of public health as well as of the rights of the people who are selected to participate in experiments. Acknowledging that Humanities can offer an answer to many of our questions around common systems of taxonomy as well as solutions to address the management of life as a good, Dr Konstantinos Delta emphasizes that the members of the bioethics committees also come from fields such as social sciences and humanities, in addition to the scientific community of medicine. Supporting the integration of numerous classifications of definitions that have a transformative effect - quite useful

for the present article - we refer to a comment by Dr Pavlos Sourlas, Emeritus Professor at the Law School of the University of Athens, that the term "bioethics" was initially introduced to describe a separate part of ethics whose special problems were no different than the already known ethical questions, as became apparent later. Of course, the problem is that the changes in the older special classifications regarding ethics did not lead to simplification in order to facilitate the homogenization of the dissemination of universal truths, but to fragmentation. The comment by Dr Pavlos Sourlas about a return to the basic ethical values also raises the issue of how to manage the establishment of wider classification systems with an aim to draw multiple conclusions. Drawing upon the spirit of philosophical terminology, suggestions related to the semiotic humanitarian view are also called idealistic, since their task is the dialectical synthesis of different, contradictory cultural categories. Yet, looking closer we realize that the focus of these suggestions is not the group but the individual, since the individual is called to integrate to the group unconditionally: the individual becomes the point of dialectical synthe-

sis of cultural relations through an integration that is not free but imposed by the ethical system of classification and fragmentation. This is the arbitrary transfer of a point of dialectical synthesis from the general to the individual level, degrading the individual to a passive receiver of comprehensible and anticipated relationships; when universalized, it creates a disparate crowd that is not free but is forced to adopt and consequently pretending to comprehend the universal values, without espousing its a priori natural tendency for solidarity. Indeed, if we consider the observations of contemporary idealistic theories, according to which human culture as a means of understanding social standards, ideas, values, stances or roles primarily stems from the first level of the theoretical mind, which is expression, we are led to the conclusion that the dialectical inversion does not favour the acceptance of universal truths. On the contrary, it creates an environment of class that favours the accession of a limited group, an elite that every time undertakes the delineation of the relations between classifications: classifications of logic, aesthetics and values, generalized as sciences and ethical theories. In addition, it goes

περιβάλλον ταξινότητος που ευνοεί την αναρρίθση μιας περιωρισμένης αριθμητικά ομάδας μιας ελίτ, η οποία αναλαμβάνει κάθε φορά το έργο της οριοθέτησης των σχέσεων μεταξύ των κατηγοριοποιήσεων κατηγοριοποιήσεων λογικών, αισθητικών αδικιών, που γενικεύονται σε επιστήμες και ηθικές θεωρίες. Επιπλέον προσβάλλει τις θεμελιώδεις συνιστώσες της φιλοσοφίας, εμπλεκόμενο σε μία – όπως θα ονόμαζε ο David Hume – καταδικασμένη σε εννοιολογικά αδιέξοδο αντιπαράθεση μεταξύ περιγραφικών και αξιολογικών προτάσεων². Και η απροσδόκητη πληροφορία, Η αισθητική αποπείση ή άμεση ενσταντική γνώση της εισροής του κανονικού, που «εξαρτάς της σπανιότητας του ασκεί πείσεως στις συνήθες» και αντιμετωπίζεται ως εισβολή: «Όπως εύστοχα περιγράφει ο εικαστικός καλλιτέχνης και Επίκουρος Καθηγητής Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών, Δρ Ιωάννης Μελανίτης, κάθε παράγωγο τέχνης «κλέγεται από με μία διαλεκτική εδωωση όπου στην μία πλευρά βρίσκεται το σύνθετο, αποδεκτό και αναμενόμενο, ενώ στην άλλη, συχνά εμφανίζεται μία μορφή εκτός χρόνου, η οποία προσφέρει πληροφορία στο σύστημα. Αυτή η απροσδόκητη πληροφορία, που εξαρτάς της σπανιότητας της ασκεί πείσεως στις συνήθειές μας, αποτελεί αντικείμενο της βιοηθικής». Δικαίως ο Δρ Ιωάννης Μελανίτης αναφέρεται στην καλλιτεχνική έκφραση, ως πρώτο βαθμό του θεωρητικού νου, περιγράφοντας την περιπέτεια της από την εξομύκωση στη γενέκωση, διαμέσου της μίμησης. Χρησιμοποιώντας τον όρο «μimδία»³, ο Ι. Μελανίτης αναθέτει στην ελεύθερη φαντασία του καλλι-

τέχνη τη διαχείριση της βιο-πληροφορίας, γιατί η μορφή εξέλιξης, που γενικεύεται διαμέσου της συντηρητικής διαδικασίας της γονιδιακής μίμησης, να μην καθολικοποιείται διαμέσου της ελεύθερης έκφρασης. Άλλωστε, αντίθετα με το στερούμενο νου γονίδια, τα οποία αυτοαναγράφονται προκειμένου να συντηρήσουν έστω βραχυβία το εγωιστικό τους πρότυπο, τα μμimδία περιέχουν επίγωση του ηθικού σκοπού τους, επομένως μπορούν να μεταβάλλουν την «εντροπία του συστήματος», δηλαδή την πραγματικότητα με βάση τη βούλησή τους, ως «βιοηθικοί νεομορφισμοί». Συστηματοποιώντας τη συνειδητή προβλεπτικότητα του, ο άνθρωπος έχει την έμφυτη ενσυναίσθηση της συμμεταχής στον παγκόσμιο παλτισμό, την ανθρώπινη κουλτούρα, συνεισώς συμμετέχει στην εξέλιξη των παλτισμικών χαρακτηριστικών του είδους και όχι του ατόμου⁴. Αυτό σημαίνει ότι ο άνθρωπος είναι προσανατολισμένος εκ των προτέρων να μμimδία όχι μηχανικά, αλλά ελεύθερα, στη βάση καθαρών σκοπών, χαρακτηριστικά που τείνουν προς την εξέλιξη των ιδιοτήτων του και να αναγνωρίζει τις μακροπρόθεσμες ωφέλειες, έστω και εάν πρέπει να αναθεωρήσει κάποιες ιεραρχημένες δομές συστημάτων, συστημάτων εδρωμένων στην ανθρώπινη φύση, η οποία, όπως παρατηρεί ο Θεοδόσιος Τάσιος, περιλαμβάνει «όλα τα ανθρώπινα δόγματα και αγκυλώσεις, τα επιστημονικά αξιώματα και τις προσωπικές ανθρώπινες εμμονές». Σημείο διαλεκτικής σύνθεσης λοιπόν, όχι η ατομική ανθρώπινη φύση, αλλά η ανθρώπινη κουλτούρα, δηλαδή (πάντα σύμφωνα με την εύστοχη περιγραφή του Θ. Τάσιου)

«το σύνολο των γεγονότων, πληροφοριών, ή απόψεων της ανθρώπινης φύσης, η οποία διεκρύνουμε, προκειμένου να τις επεκτείνουμε, διορθώσουμε ή ανατρέψουμε», ώστε να ανοίξουμε τον δρόμο σε ένα νέο παλτισμικό ρεύμα. Ας υποδεχούμε τον Άνθρωπο που δεν αισθάνεται ότι θυσιάζει, αλλά ότι αναγνωρίζει την ατομικότητά του ως αναπόσπαστο μέρος της καθολικότητας, τον Άνθρωπο που απορρίπτει τις κατηγοριοποιήσεις εξαρτίας της αριστοφύσης τους να προκαλούν διαίρεσεις, τον Άνθρωπο που ελευθερώνεται από τις αγκυλώσεις που τον περιορίζουν να ενστερνιστεί την ενότητα του ποικίλου και πολλαπλού. Ας οραματιστούμε λοιπόν – και κλείνω με τα λόγια του Καθηγητή Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης, Πραεδρου του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας, Δρα Νεκτάριου Ταβερναράκη στη συνέντευξη του προς τον Θανάση Βασιλείου από το Days of Art in Greece – «ένα ολοκληρωμένο και αποδεκτό πλαίσιο βιοηθικής, το οποίο θα καθορίζει τον τρόπο με τον οποίο θα χρησιμοποιούνται, με σύνεση και προς όφελος της κοινωνίας, οι νέες τεχνολογίες που οδηγούν στη Δ' Βιομηχανική Επανάσταση».

against the fundamentals of philosophy in a confrontation between positive and normative statements, doomed to a conceptual cul-de-sac.² And the sudden information? The aesthetic survey or the direct insightful knowledge of the introduction of innovation that «applies pressure on habit due to its rarity» and is treated as an intruder? As aptly described by Dr Ioannis Melanitis, visual artist and Associate Professor at the Athens School of Fine Arts, every art product is «submitted to a dialectical equation, with the usual, the accepted and the expected on one side, and a figure out of time bringing information to the system on the other side. This unexpected information, that applies pressure on our habits due to its rarity, is the object of bioethics.» Dr Ioannis Melanitis is right to refer to artistic expression as the first level of the theoretical mind, describing its adventure from personalization to generalization via mimesis. Using the term «meme»³, I. Melanitis assigns the management of bio-information to the free imagination of the artist: why should the type of evolution that is generalized via the conservative

process of gene mimicry not be universalized through free expression? After all, in contrast to the genes that lack a mind and copy themselves just to preserve their egotistic model even for a short while, memes have the awareness of their ethical purpose, so they can change the «entropy of the system», i.e. reality, according to their will, as «bioethical neomorphisms». Systematizing his conscious predictability, man has the innate empathy of participation in the global civilisation, the human culture, and accordingly in the evolution of the cultural characteristics of the species, not of the individual.⁴ This means that man is in advance prepared to mimic freely, not mechanically, based on clear goals, the characteristics that tend to develop his qualities and to recognize the long-term benefits, even if he has to re-evaluate some hierarchical structures of the systems that are established in human nature, which according to Theodosios Tasiotis comprises «all the human dogmas and rigidities, the scientific axioms and the personal human obsessions.» So, the point of dialectical

synthesis is not the individual human nature, but human culture, (always according to the accurate description of T. Tasiotis) «the total of facts, information or views of the human nature, which we expand in order to spread them, to correct them or to disrupt them», and open the way for a new cultural trend. Let us welcome the Human Being who does not feel to be sacrificing but to be acknowledging individuality as an inextricable part of universality, the Human Being who rejects classifications because of their a priori divisive nature, the Human Being who is freed from the rigidities that prevent the espousal of the unity of variety and multiplicity. Let us envision, then, I conclude with the words of Dr Nektarios Tavernarakis, Professor at the Medical School of the University of Crete, head of the Foundation for Research and Technology, from his interview to Thanasis Vasileiou in Days of Art in Greece, «an inclusive and acceptable framework of bioethics that will define the way in which the new technologies leading to the Fourth Industrial Revolution will be used wisely and for the benefit of society.»

2. Ο David Hume (1711-1776) αποκάλυψε μια μείζονα φιλοσοφική παράμετρο, σύμφωνα με την οποία οι περιγραφικές προτάσεις, οι προτάσεις που είναι περιγραφών γεγονότα, επομένως μπορούν να απομμimδούνται με βάση την αλήθειά τους ή μη. Αντίθετα, οι αξιολογικές προτάσεις, εκκινούν του δόνατος, δεν μπορούν να απομμimδούνται ως αληθείς ή ψευδείς, εδωσαν το νόημα τους προσδιορίζεται όχι από γεγονότα, αλλά από προτίμηση ή αποτίμηση, που εδωσαν ηθικά. Το σύγκριση μεταξύ προτάσεων που είναι και του δόνατος όπως ο σύγχρονος Βρετανός φιλόσοφος George Edward Moore (1873-1958) ως «πραγματική πρόταση» (βλ. Πελεγρινης Θεοδόσιος, Ηθική Φιλοσοφία, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1998, σ. 17).

3. Ο όρος «μimδία» (mimē), σε αντίθεση με τον όρο γονίδια (gene), εισήχθη μόλις το 1973 από τον ηθολόγο και «εξελικτικό βιολόγο» Richard Dawkins για να περιγράψει τον τρόπο μετάδοσης του πολιτισμού διαμέσου της μίμησης από πρότυπο τρόπο με τη γενετική μετάδοση (βλ. Dawkins Richard, Το εγωιστικό γονίδια, Μετάφραση Μαργαρίτης Λωκάς, Τουρκολογικές Αθηνάσιος, Εκδόσεις Σύνολο, Αθήνα, 1998, σ. 281).

4. Στο ίδιο, όπ., σ. 290.

2. David Hume (1711-1776) revealed a major philosophical parameter according to which positive statements, about what is, describe facts, so they can be evaluated on the basis of their truth. On the contrary, normative statements, about what ought to be, cannot be evaluated as true or false, since their meaning is defined not by facts but by encouragement or discouragement, which have an ethical value.

3. The term «meme», as the term «gene», was introduced in 1973 by ethologist and developmental biologist Richard Dawkins to describe the transmission of culture through mimesis as in genetic transmission (see Richard Dawkins, Το εγωιστικό γονίδια [The Selfish Gene], Greek transl. Loukas Margaritis - Athanasios Tsoulaladakis, Athens: Synoloi Editions, 1998, p. 281).

4. Ibid, p. 290.

Περί βιοηθικής

Η θεμελιώδης αξία της ζωής

Πάυλος Σούφλας

Με τη βιοηθική συνδέονται, μεταξύ άλλων, πηήματα που υπάγονται στην ιατρική ηθική, στην προστασία του περιβάλλοντος και στη λήψη μέτρων για τον έλεγχο του υπερπληθυσμού.

On bioethics

The fundamental value of life

Pavlos Sourlas

Bioethics is related to issues of medical ethics, environmental protection and measures for population control, among others.

Τα τελευταία χρόνια διεύρυνται διεθνώς η συζήτηση γύρω από θέματα που χαρακτηρίζονται βιοηθικά. Αρχικά, τα θέματα που χαρακτηρίστηκαν έτσι προσδιορίστηκαν περιπτώσιολογικά. Την αφορμή έδωσαν τα ερωτήματα που έθετε η αλματώδης ανάπτυξη της βιολογίας και των βιοτεχνολογικών εφαρμογών της κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Μέχρι πού μπορεί να φτάσει η αποκάλυψη των μυστηρίων της ζωής και ποιες κλαυνητικές μέθοδοι είναι θεμιτές για τον σκοπό αυτό; Και ιδίως: ποιες επεμβάσεις στο γονιδίωμα φυτών, ζώων και του ίδιου του ανθρώπου είναι θεμιτές και ποιες αθέμιτες; Τι οφέλη προσδοκούμε και τι είδους κίνδυνοι συνοδεύουν τις σχετικές αναζητήσεις μας; Από ποιο σημείο και ύστερα η διεύρυνση της γνώσης μας για τη ζωή, η βελτίωση των ειδών, ιδίως όσων χρησιμοποιούμε ως τροφή, η ίαση ασθενειών και η απόλυση του ανθρώπινου πόνου, ευπρόσδεκτες συνέπειες των εξελίξεων στις επιστήμες της ζωής, αρχίζουν να μας οδηγούν σε ένα όλο και πιο καταφορικό με-

ρίο χειραγώγησης της φύσης, ανθρώπινης και μη, συνοδευόμενης από τη δυνατότητα ανάπτυξης εργαλείων επέμβασης σε αυτήν για ανεξέλεγκτες χρήσεις; Όλα αυτά είναι ερωτήματα πρωτίστως ηθικά. Ο όρος βιοηθική δόκλωνε αρχικά ένα ξεχωριστό κομμάτι της ηθικής φιλοσοφίας. Ισχυρότατο έγινε όμως αντιληπτό ότι το ειδικότερο ερωτήματα που προαναφέραμε, μαζί με άλλα ακόμη ειδικότερα που προκύπτουν από αυτά, δεν διαφέρουν ουσιαστικά από άλλα, ήδη γνωστά ηθικά ερωτήματα. Και πρώτα απ' όλα τα παλαιότερα ερωτήματα περί του επιτρεπού ή όχι της άμβλυσης και της ευθανασίας. Αλλά και, πέρα από αυτά, με τη βιοηθική συνδέθηκαν και άλλα ηθικά ζητήματα, όπως το σύνολο των ζητημάτων που υπάγονται στην ιατρική ηθική, στην προστασία του περιβάλλοντος, στη διατήρηση σπάνιων ειδών ζώων και φυτών, στη λήψη μέτρων για τον έλεγχο του υπερπληθυσμού κ.α.κ.

Η συζήτηση γύρω από όλα αυτά τα ζητήματα φανερώσε βαθμιαία και τη βαθύτερη

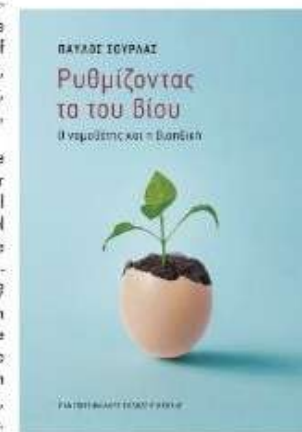
ρίζα τους. Η αναζήτηση των βασικών ηθικών αρχών από τις οποίες θα μπορούσαμε να συναγάγουμε κρίσιμα συμπεράσματα ανέδειξε ως κοινό τους άξονα το γενικότατο πρόβλημα της αξίας της ζωής. Γιατί η ζωή είναι κάτι που αξίζει τον σεβασμό μας; Ποια ειδικότερα καθήκοντα προστασίας μας επιβάλλει αυτός ο σεβασμός στην καθενιά από τις περιπτώσεις που προαναφέραμε; Και ποιες είναι οι μεταξύ τους προτεραιότητες; Μιλώντας για ζωή, εννοούμε όλες τις μορφές της, από τους μονοκύτταρους οργανισμούς, τα φυτά και τα ζώα έως τον ανθρώπινο βίον. Ο άνθρωπος βίον έχει πάντως κάτι το ξεχωριστό, επειδή ο άνθρωπος μπορεί ως ένα βαθμό να ελέγξει τη φύση. Αυτό δεν σημαίνει ωστόσο ότι η σχέση του με τη φύση επιτρέπεται να καθοδηγείται από τα δικά του συμφέροντα και μόνο. Η ζωή γενικά, ανθρώπινη και μη, διαθέτει εγγενή αξία, και ο άνθρωπος είναι ο θεματοφύλακός της. Αυτή η ευθύνη είναι η βάση της βιοηθικής.

During the last few years, debate around issues that are characterized as pertaining to bioethics has been widening. Initially, these issues were identified on a case by case basis. They were triggered by questions posed due to the rapid development of biology and its biotechnological applications in the last few decades. How far can the uncovering of the mysteries of life go, and which research methods are appropriate to that end? And mainly: which interventions to the genomes of plants, animals and humans are legitimate and which are not? What are the expected benefits and the dangers lurking in this quest of ours? What is the point where expanding our knowledge about life, improving the species, especially those that we use as food, curing diseases and alleviating pain welcome consequences of the development in life sciences start to lead us to an increasingly downhill course of manipulating nature, human and other, with the ability to develop instruments for uncontrolled use of intervention? All of these questions are first and foremost ethical ones. The term bioethics initially denoted a separate section of moral philosophy. Yet, it soon became clear that

the particular questions mentioned above, along with others that arise from them, were no different than other, already well known ethical questions first of all, the older questions about the permissibility of abortion and euthanasia. Moreover, beyond those, other ethical issues became related to bioethics, such as issues of medical ethics, environmental protection, maintenance of rare animals and plants, and measures for population control, among others.

The debate around all these issues gradually revealed their deeper roots. The search for the fundamental moral principles that could lead to useful conclusions highlighted the general issue of the value of life as their common feature. Why does life deserve our respect? What are the special duties for protection out for respect that we owe to each of the cases we already mentioned? What are the priorities? Speaking of life, we mean all its forms, from the single-cell organisms, the plants and the animals to human life. Indeed, human life is unique, because human beings are able to control nature, to some extent. Yet, this does not mean that their relationship with nature may be

guided by their own interests exclusively. Life in general, both human and other, has intrinsic value, and human beings are its guardians. This responsibility is the basis of bioethics.

Πάυλος Σούφλας, Ρυθμίζοντας τη ζωή - Ο νόμος και η βιοηθική. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2020. Pavlos Sourlas, Regulating Life - Lawmakers and bioethics, Crete University Press, 2020.

Ιατρική έρευνα και βιοηθική

Medical research and bioethics

Πρόοδος με συναίνεση

Progress by consensus

Dr Κωνσταντίνος Δέλτας
Καθηγητής Γενετικής
Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Κύπρου
Δευθυντής Κέντρου Αριστοίας - Ιατροβιολογική και Βιοϊατρική Έρευνα

Dr Constantinos Deltas
Professor of Genetics
Medical School, University of Cyprus
Director, Molecular Medicine Research Center &
Director of the University of Cyprus Biobank

Για την έγκριση κλινικών ή άλλων μελετών που εμπλέκουν τον άνθρωπο, τα καθ' ύλην αρμόδια σώματα είναι συνήθως εθνικές ή τοπικές επιτροπές βιοηθικής.

Approval for clinical or other trials involving human beings are usually decided by the national or local bioethics committee.

Ο «Άγγελος του Θανάτου» Γιόζεφ Μένγκελε ήταν γιατρός και αξιωματικός της Ναζιστικής Γερμανίας ο οποίος διεξήγαγε με τον πιο ανήθικο και βασανιστικό τρόπο πειράματα σε αιχμαλώτους σε στρατόπεδα συγκεντρώσεως στο Άουσβιτς, κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Οι ενέργειες του Μένγκελε συνιστούσαν καθομολογούμενης ακραία ανήθικη συμπεριφορά για γιατρό, καθώς σε μια νοσηρή προσπάθεια παραγωγής νέας γνώσης, δεν έλαβε καθόλου υπόψη τον ανθρώπινο παράγοντα και τα δικαιώματα του ανθρώπου ως προς τη συμμετοχή ή όχι σε ιατρικά πειράματα. Πολύ περισσότερο μάλιστα, εφόσον τα πειράματα αυτά συνοδεύονταν από πόνο και σοβαρές παρενέργειες. Βεβαίως αυτή η συμπεριφορά ήταν μόνο μια από πολλές που έγιναν κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και δεν είχαν καμία σχέση με την ηθική και δονολογία.

Στη σύγχρονη ιατρική πρακτική και πειραματική επιστήμη, είναι απαραίτητη η συμμετοχή ανθρώπων σε πειράματα και ερευνητικές μελέτες οι οποίες θα καταλήξουν σε καλύτερες διαγνώσεις, καλύτερα φάρμακα για κάποια νόσο ή για τη δημιουργία νέων εμβολίων. Πολλές φορές είναι εντελώς αδύνατο να προσδεθεί η ιατρική και φαρμακευτική

προσέγγιση χωρίς τη συμμετοχή από μέρους τέτοιων μελετών. Είναι απαραίτητο, λοιπόν, ανάμεσα σε πολλές άλλες, να ικανοποιούνται οι κάτωθι κώδικες παράμετροι:

1. Ο εθελοντής είτε είναι υγιής είτε είναι ασθενής, πρέπει να ιχνηλάτει λεπτομερώς ενημέρωσης και να δίνει την ενυπόγραφη συγκατάθεσή του για τη συμμετοχή σε οποιαδήποτε πειραματική μελέτη. Στην ενημέρωση αυτή πρέπει να συμπεριλαμβάνονται οι πιθανότητες για όφελος και οι πιθανότητες για οποιαδήποτε ανεπιθύμητα συμπτώματα ή και κίνδυνους.

2. Η οποιαδήποτε μελέτη πρέπει να έχει εγκριθεί από την κατάλληλη επιτροπή βιοηθικής, ανάλογα με τη χώρα, τα εργατήρια ή το νοσοκομείο στο οποίο θα πραγματοποιηθεί.

3. Δεν είναι ηθικό ή να προσελκύονται εθελοντές οι οποίοι ενδεχομένως να διατρέξουν κάποιο κίνδυνο, με οικονομικό ή άλλο αντίτιμο, ή άτομα που είναι ευάλωτα. Κατά κανόνα η συμμετοχή των εθελοντών σε μελέτες πρέπει να είναι μια απόλυτα αλtruιστική πράξη για το καλό της ανθρωπότητας. Όμως σε πολλές περιπτώσεις, ειδικά σε κλινικές μελέτες για φάρμακα ή εμβόλια, δεν είναι ασυνήθιστο να υπάρχει μια μικρή αποζημίωση για τη συμμετοχή

του εθελοντή.
4. Η οποιαδήποτε μελέτη πρέπει να τεκμηριώνει ότι έχει κάποιο όφελος για την κοινωνία σε ευρύ πλαίσιο.

Για την αντιμετώπιση του ζητήματος αυτού και για την έγκριση κλινικών ή άλλων μελετών που εμπλέκουν τον άνθρωπο, σε όλες τις προηγμένες χώρες του κόσμου υπάρχουν καθ' ύλην αρμόδια σώματα, που συνήθως είναι εθνικές ή τοπικές επιτροπές βιοηθικής. Τα μέλη αυτών των επιτροπών, με απόλυτα αλtruιστική διάθεση για προαγωγή της επιστήμης και υποβοήθηση του ερευνητή, αξιολογούν ερευνητικές μελέτες για τη βιοηθική τους καταλληλότητα. Στις περισσότερες χώρες του κόσμου τα μεγάλα νοσοκομεία στα οποία διεξάγονται έρευνες ή άλλα πανεπιστημιακά κέντρα, έχουν τη δική τους επιτροπή βιοηθικής για αξιολόγηση ερευνητικών μελετών που διεξάγονται στις εγκαταστάσεις τους. Τα μέλη των επιτροπών αυτών μπορεί να προέρχονται από την ιατρική επιστημονική κοινότητα αλλά και από άλλα πεδία όπως οι κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες.

Εννοείται βέβαια ότι ο κάθε εθελοντής έχει το δικαίωμα ανά πάσα στιγμή να αποσύρει την προηγούμενη συγκατάθεσή του χωρίς να απαιτείται οποιαδήποτε δικαιολόγηση για αυτό του την απόφαση.

"Angel of Death" Josef Mengele was a physician and officer in Nazi Germany, who conducted immoral and torturing experiments on prisoners in concentration camps during the Second World War. Mengele's actions constituted an admittedly extreme, immoral behaviour for a doctor as in a morbid attempt to produce new knowledge, he ignored the human factor and human rights concerning participation in medical experiments. Even more so, given that these experiments brought about pain and serious side-effects. Surely they were among the many that took place during the Second World War, completely divorced from ethics and deontology.

In contemporary medical practice and experimental science, the participation of humans to experiments and research studies is essential for better diagnosis, better drugs to treat diseases or create new vaccines. Many times, it is impossible for the medical and pharmaceutical approach to achieve progress without the participation of people. So, it is necessary that the following criteria be met, among others:

1. Volunteers, whether healthy or ailing, should be informed in detail and provide written consent for participation in any experimental study. The information provided should include the likelihood of benefit and the likelihood of any adverse symptoms or risks.

2. Any study should be approved by the appropriate bioethics committee, according to the country, the laboratory or the hospital where it will take place.

3. It is not acceptable to solicit volunteers who might be at risk, offering financial or other rewards, or people who are vulnerable. As a rule, the participation of volunteers in studies should be an act of altruism for the benefit of humanity. But in many cases, especially in clinical trials for drugs or vaccines, it is not unusual to provide a small compensation for the participation of volunteers.

4. Any study should document that it entails some benefit for society in a wider framework.

To address this issue and to provide approvals for clinical or other trials involving human beings, the competent bodies in

all developed countries around the world are usually the national or local bioethics committees. The members of these committees, in the spirit of altruism with an aim to promote science and support research, evaluate studies from the point of view of bioethics. In most countries of the world, the large hospitals where studies take place or other university centres have their own bioethics committees for the evaluation of research studies that are carried out on their premises. The members of these committees may be from the medical scientific community and from other fields such as social sciences and humanities.

Obviously, every volunteer has the right to withdraw prior consent at any given time, without the obligation to provide any justification for this decision.

Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής και Τεχνοηθικής: Πλοηγός για τον θαυμαστό, νέο κόσμο

National Commission for Bioethics and Technoethics: Navigator for the brave new world.

Σε αναζήτηση νέων κανόνων

Seeking new rules

Ευάγγελος Δ. Πρωτοπαπαδάκης
Δρ Φιλοσοφίας, Αναπληρωτής Καθηγητής Εφαρμοσμένης Ηθικής
Διευθυντής του Εργαστηρίου Εφαρμοσμένης Φιλοσοφίας
Ακαδημαϊκός Υπόθυπος του Μεταπτυχιακού του ΑΠΚΥ, «Βιοηθική-Ιατρική Ηθική»
Πρόεδρος του Ελληνικού Κλιματίου της International Chair in Bioethics (WMA)
Τακτικό Μέλος της Εθνικής Επιτροπής Βιοηθικής και Τεχνοηθικής

Evangelos Protopapadakis
PhD Philosophy, Associate Professor of Applied Ethics
Director of the Applied Philosophy Research Lab
Academic Coordinator of the Postgraduate Programme in "Bioethics - Medical Ethics" at the Open University of Cyprus
Chair of the Greek Unit of the International Chair in Bioethics (WMA)
Full Member of the Hellenic National Commission for Bioethics and Technoethics

Νευροηθική
Neuroethics

Η εποχή μας αμφισβητεί με σφοδρότητα τις έννοιες και τα αξιακά συστήματα βάσει των οποίων μέχρι πρότινος αντιλαμβανόμασταν τον εαυτό μας και τις σχέσεις μας με τους άλλους.

Our age disputes intensely the concepts and values systems based on which we viewed our self and we formed our relationships with others until recently.

Η ραγδαία πρόοδος στις λεγόμενες επιστήμες της ζωής - την ιατρική, τη βιοιατρική, τη βιοτεχνολογία, τη γενετική, τη βελιογία - και τα αντίστοιχα τεχνολογικά επιτεύγματα δίνουν σταδιακά υπόσταση με εκθετικά αυξανόμενη ταχύτητα σε έναν νέο, θαυμαστό κόσμο, στον οποίον οι άνθρωποι διαθέτουν καινοφανείς δυνατότητες διαχείρισης και ελέγχου του γεγονότος της ζωής από την αρχή της έως και το τέλος της, αλλά και σε πολλές από τις ενδιάμεσες πτυχές της. Όσο εντονότερα καθίσταται απτή η νέα αυτή πραγματικότητα, τόσο πιο αδρόι προδιαγράφονται οι κίνδυνοι που παρακολουθούν τα αδιαμφισβήτητα και σχεδόν εξωπραγματικά

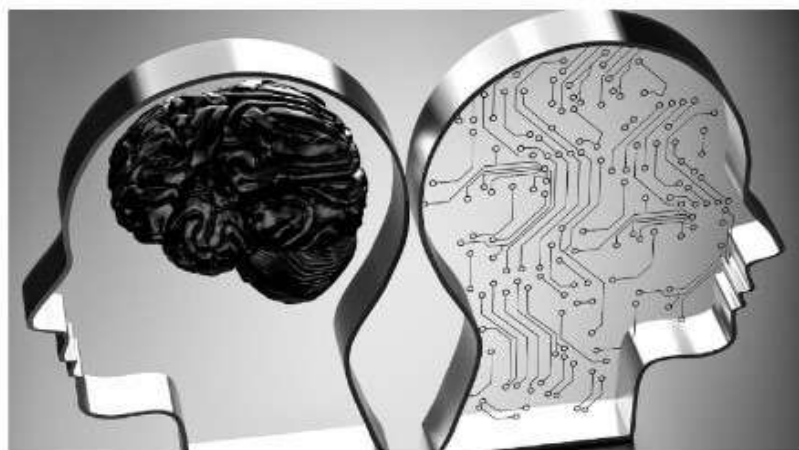
μια που αυτή προοικονογείται - κίνδυνοι καινοφανείς, τους οποίους γεννούν οι -εξίσου καινοφανείς- επιλογές που σήμερα μας είναι διαθέσιμες, αλλά και κίνδυνοι με τους οποίους ήδη έχουμε αναμετρηθεί κατά το παρελθόν, όμως πλέον είτε έχουν καταστεί περισσότερο ανάγλυφοι, είτε έχουν λάβει εντελώς διαφορετική μορφή από αυτήν που είχαν. Πέρα και πάνω από όλα αυτά, η εποχή της βιοτεχνολογίας αμφισβητεί με σφοδρότητα τις έννοιες και τα αξιακά συστήματα βάσει των οποίων έως πρότινος αντιλαμβανόμασταν τον εαυτό μας και διαμορφώναμε τις σχέσεις μας με τους άλλους. Το σκηνικό μέσα στο οποίο οφείλουμε να

αργανώσουμε τη ζωή μας και τις κοινωνικές μας είναι καινούριο, άλλης τάξεως σε σχέση με οποδήποτε έως γνωρίσει το είδος μας κατά το παρελθόν. Και, όπως κάθε η καινοφανές, το σκηνικό μας στην πρώτη φάση της εκδήλωσής του, αυτήν που σήμερα διανύουμε, φαντάζει συγκεκριμένο και απαιτεί κάποια είδους διεύθυνση, ώστε οι ελπίδες που το συνοδεύουν να γίνουν πραγματικότητα και οι κίνδυνοι που το σιμάζουν να μείνουν απλές ανησυχίες και να ξεβυριάσουν. Αυτό είναι το έργο της Βιοηθικής: η κατανοήση, η διερεύνηση και η βελτιστοποίηση αυτού του νέου κόσμου που που είναι ήδη εδώ - και, μάλιστα, για πρώτη φορά στην ανθρώπινη ιστο-

Rapid progress in the so-called life sciences - medicine, biomedicine, biotechnology, genetics, biology - and the related technological achievements gradually create, with an exponentially rising speed, a brave new world where people acquire new opportunities to manage and control the fact of life from its beginning to its end as well as aspects of it in-between. The more intense this new reality becomes tangible, the more rough the risks are ahead ensuing from the undeniable and almost alluring that are promised by the new reality - new risks risen by the equal-

ly new options that are available to us today, but also the risks we have already faced during the past, which though either have become more obvious either have been formed totally differently than before. Above and beyond all that, the age of biotechnology disputes intensely the concepts and values systems based on which we viewed our self and we formed our relationships with others until recently. The setting in which we ought to organize our life and our society is not novel, it is of another scale - in relation to anything that the human kind - has known in the

past. And, as with anything new, our setting, in the initial phase of its unfolding, i.e. the phase we are currently experiencing, appears vague and requires some sort of arrangements, for the hopes that accompany it to become reality and the risks that obscure it to remain simple concerns and fade away. This is the scope of Bioethics: understanding, arranging and optimizing this new world that is already here - and in fact, for the first time in human history, before this world is established in its final form, since until now our human kind used to try out first in practice the new options

Νευροηθική
Neuroethics

Νευροηθική
Neuroethics

ρία, προτού αυτός παγωθεί και λάβει την τελική του μορφή, αφού έως τώρα το είδος μας συνήθιζε πρώτα να δοκιμάζει στην πράξη τις νέες επιλογές που η επιστημονική και τεχνολογική πρόοδος κάθε φορά του προσέφερε, και κατόπιν να συζητά εάν αυτές αρμόζον να είναι διαθέσιμες. Υπό την έννοια αυτή η Βιοηθική αποτελεί απότοκο - αλλά και απτή απόδειξη - της σχετικής ηθικής ενηλικίωσης του έθνους μας.

Οι θαυμαστοί καινούριοι κόσμοι χρειάζονται καλοσχεδιασμένα όργανα πλοήγησης, εάν κάποιος επιθυμεί να μην εμπιστευτεί την πορεία του μόνον στις διαθέσεις της τυχαιότητας. Είναι ελπιδοφόρο το γεγονός πως σήμερα δείχνουμε σταθεροί στην απόφασή μας να σχεδιάσουμε εκ των προτέρων την πορεία μας διά μέσου του κωκείνου που συνθέτουν τα επιτεύγματα της βιοτεχνολογίας, της βιοϊατρικής, της γενετικής και των συναφών με αυτές επιστημών εμπιστευόμενοι την καλύτερη πυξίδα που διαθέτουμε, την Βιοηθική. Αυτός, άλλωστε, είναι ο ρόλος - και η ευθύνη - της Εθνικής Επιτροπής Βιοηθικής και Τεχνοηθικής.

offered each time by the scientific and technological progress, and then to discuss if it is appropriate to be available or not. In this sense, Bioethics is the result - as well as the tangible proof - of the relative moral adulthood of our human kind.

Brave new worlds need well-designed navigation instruments if one is not to entrust his/her course only to randomness. It is hopeful that today we seem firm in our decision to plan in advance our course through the mess derived from the achievements of biotechnology, biomedicine, genetics and the related sciences, trusting the best compass that we have, i.e. Bioethics. Besides, this is the role - and the responsibility - of the National Commission for Bioethics and Technoethics.

Βιοηθική της Bio-Art / Λίγα λόγια από τη πλευρά της Βιο-πληροφορικής

Νέα πλαίσια χειρισμού πληροφοριών

Ιωάννης Μαλανθής
βιοηθικός καλλιτέχνης
Επίκουρος Καθηγητής ΑΣΚΤ

Στην περίπτωση του Stelarc, καθώς χειρίζεται δικούς του ιστούς και μετασχηματίζει το ίδιο του το σώμα, υποκείμενο της βιοηθικής αποτελεί ο ίδιος ο καλλιτέχνης

Η βιοηθική, ως καλλιπαιχνική πρακτική στην οποία εργαζόμαστε με ζωντανούς ιστούς, βακτήρια ή ζυμοασμικούς οργανισμούς και στο βαθμό που αναμορφώνω ζωικές μορφές, δύναται να ενταχθεί στην αριστοτελική θεώρηση, όπου πέραν της μιμητικής τέχνης αρχίζει ως μια ειδική κατηγορία, την πέννη του απειλούν (ήως δε ή τέχνη τὰ μὲν ἐπιπέλει ἢ ἡ φύσις ἀνίκαναί τ' ἀσχεγνάσθαι, τὰ δὲ μίμειται) κατηγορία όπου η τέχνη κατασκευάζει «παράγωγα» που δεν βρίσκονται στη φύση. Υπό αυτήν την έννοια κάθε παράγωγο της τέχνης, ενώ κωδικοποιείται ως κάποιου τύπου «κατασκευή», ελέγχεται με μια διαλεκτική εξέταση, όπου στην μια πλευρά βρίσκεται το σύνθετο, το αποδεκτό και αναμενόμενο, ενώ στον αντίποδα συχνά εμφανίζεται μια μορφή «εκτός χρόνου», η οποία προσθέτει πληροφορία στο σύστημα. Αυτή ακριβώς η απροσδόκητη πληροφορία ασκεί πίεση στις συνθέσεις μας και αποτελεί αντικείμενο της βιοηθικής.

Στον αντίποδα, η εξελικτική βιολογία δεν εδύεται να διακρίνει τις συμπεριφορές στη βάση της φυσικότητας ή της ηθικότητας τους, αλλά ως προς τη σπανιότητα της εμφάνισής και, σε κάθε περίπτωση, μια σπάνια συμπεριφορά δεν είναι αρύσκη ή αντίθετη, αλλά απλώς αποτελεί μη-διαδεδομένη νόρμη αντίδρασης. Για τον καλλιπαιχτή Stelarc ταυτοχρόνως κάθε σωματικό όργανο θα μπορεί να επιτελεί πολλαπλές λειτουργίες, όπως το Third Ear, ένα τρίτο αυτί του καλλιπαιχτή αναπτυγμένο στον βραχίονά του από ίδιο γενετικό υλικό που κατασκευάστηκε για τον σκοπό αυτόν για τη μετάδοση σημάτων και πληροφορίας στα υπόλοιπα μέλη του σώματος. Στην περίπτωση αυτή, υποκείμενο της βιοηθικής αποτελεί ο ίδιος ο καλλιπαιχτής, χειριζόμενος δικούς του ιστούς και μετασχηματίζοντας το ίδιο του το σώμα. Ένα πρόβλημα βιοηθικής συνιστά μια νέα πληροφορία που εισάγεται στα εν μέρει ανοικτά συστήματα αξιών μεταβάλλοντας την

εντροπία του συστήματος. Συνεπώς το ίδιο το ερώτημα τίθεται ως νεομορφισμός, είναι ένας ζώων οργανισμός. Για να μελετήσει το πληροφορικό περιεχόμενο μιας κοινωνίας, ο εξελικτικός βιολόγος Richard Dawkins εισήγαγε τον όρο μίμια, έναν φορέα πληροφορίας και συμπεριφοράς ο οποίος μεταδίδεται ασεξουαλικά, ακόμη και μεταξύ φρορών ίδιου φύλου, ταχύτητα, συχνά δίπλα μεγάλη ακρίβεια, μεταβάλλοντας τη βάση δεδομένων των πληθυσμιακών γεγονότων που οδηγεί σε συνεχείς «μεταλλάξεις» της αρχικής πληροφορίας. Αλλιώς, το βασικό ερώτημα θα είχε τη μορφή: «Αποτελεί η βιοηθική έναν μηχανισμό έξω από τη βιολογία ή αποτελεί μέρος του εσωτερικού δυναμικού της;» Για να κλείσουμε τον κύκλο των ερωτημάτων με το κομβικότερο: «Γιατί διαφορετικές της βιο-πληροφορίας δεν δύναται να είναι ο ίδιος ο καλλιπαιχτής;»

The bioethics of Bio-Art / A few words from Bio-informatics

New information and possibilities

Ioannis Melanitis
Visual Artist
Assistant Professor, Athens School of Fine Arts

Stelarc, Third Ear, χειρουργική ένθεση προθεσμικού μέλους από ζώο, από με την αρχική πρόθεση να μεταδώσει ήχους, 2006. (φωτο της Nina Selars)
Stelarc, Third Ear, surgical insertion of prosthetic member made of animal tissue with the initial intent to transmit sounds, 2006. (photo: Nina Selars)

In the case of Stelarc, the artist himself is the subject of bioethics, despite the fact that he manipulates his own tissues and transforms his own body.

Bio-Art as an artistic practice where we work with living tissues, bacteria or living organisms, to the extent that it re-shapes life forms, can be considered from the Aristotelian point of view which defines a special category beyond mimetic art, the performative art (on the whole, art brings to fulfillment some things which Nature is unable to bring to pass; with regard to other things, she imitates), a category where art creates "derivative products" that do not exist in nature. In this sense, every derivative of art, while labeled as some kind of "construct", is submitted to a dialectical equation, with the common, accepted and expected on one side and a feature "out of time" on the other side, adding information to the system. This unexpected information challenges our habits and constitutes the subject matter of bioethics. Conversely, developmental biology does

not distinguish between kinds of behaviour examining whether they are natural or moral, but on the basis of their rare occurrence, and in any case a rare behaviour is not unnatural or immoral, just a non-widespread norm of reaction. For artist Stelarc, every organ of the body can fulfill multiple functions at the same time, as in the case of Third Ear, the artist's third ear on his arm, developed from the same genetic material that was manufactured for this purpose, transmitting signs and information to the rest of the body. In this case, the artist himself is the subject matter of bioethics, despite the fact that he manipulates his own tissues and transforms his own body. New information introduced to a partly open system of values, disturbing the entropy of that system, poses a problem of bioethics. Consequently, it is a matter of

neomorphism, of a living organism. To study the information content of a society, developmental biologist Richard Dawkins introduced the term meme, an agent of information and behaviour who is transmitted asexually, even between carriers of the same gender, in great speed, often without much precision, changing the database of populations and leading to constant "mutations" of the initial information. Otherwise, the basic question would have the form: "Is bioethics a mechanism outside biology or is it part of its inner dynamics?" Let us close the circle of questions with the most crucial one: "Why can't the artist be the manager of bio-information?"

Πανδημία και μορφές φροντίδας: Ζητήματα και διλήμματα

Pandemic and care: issues and dilemmas

Κρίση και καθήκοντα

Andreas C. Tifas
Nursing - Psychology, MA, PhD

Ανδρέας Χρ. Τίφας
Νοσηλευτικός Λειτουργός - Ψυχολόγος, MA, PhD
Διδάσκων στο Πανεπιστήμιο Λευκωσίας
Μεταδιδακτορικός Ερευνητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο
Γενικό Νοσοκομείο Λάρνακας

Adjunct Faculty at the University of Nicosia
Post-Doctoral Researcher, Sociology Department, Panteion University
General Hospital of Larnaca

Οι λειτουργοί υγείας πρέπει να είναι από πριν ηθικά και βιοηθικά θωρακισμένοι, έτοιμοι για την όποια μορφή κρίσης παρουσιαστεί.

Healthcare workers should be morally equipped in the framework of bioethics so as to be ready for any kind of crisis.

Πώς μια ιογενής λοίμωξη κατάφερε τέτοιο πλήγμα στα πολιτικά, υγειονομικά και πολιτικά συστήματα στον σημερινό συμπλεκτικό κόσμο; Έπαισε εξ' αήνης την ανθρωπότητα και ανέδειξε τα τριπτά (φανερά και κρυφά) σημεία. Σημαντικά ήταν και είναι ακόμη η πληγή που επήλθε στον τομέα της υγείας: στα συστήματα φροντίδας και περιθαλψίας των ασθενών. Η υγειονομική κρίση ανέτρεψε τους όποιους σχεδιασμούς: βραχυπρόθεσμους, μεσοπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους. Ζητήματα και προβλήματα υπήρχαν ανέκαθεν – και ο άνθρωπος έψαχνε τρόπους διαχείρισής των – όπως λέει και ο Wittgenstein: «ένα πρόβλημα δεν είναι πρόβλημα αλλά ένα ψευδοπρόβλημα. Δηλαδή, ο άνθρωπος ένεκα της θητικής του φύσης δεν δύναται

να λύσει ένα πρόβλημα στην αλόγιά του, αλλά οι ενέργειές του να είναι τέτοιες, που να μην του προκαλέσει άλλα προβλήματα αυτό με τη σειρά του». ¹ Όμως σε αυτή την υγειονομική κρίση ², που δίκην Εγκέλαδου ³ έσπασε την ανθρώπινη τεκτονική πλάκα, προέκυψαν σύγχρονα υγειονομικά και όχι μόνο συγκρουσιακά διλήμματα. Η εμφάνιση αυτής της υγειονομικής κρίσης άλλαξε το υπόδειγμα της παροχής φροντίδας. Τα ηθικά διλήμματα είναι εντονότερα και πιο μπερδεμένα από ό,τι στο εγγύς και απώτερο παρελθόν. Τα ζητήματα πληθαίνουν και η διαχείρισή των είναι δύσκολη. Επίσης οι διλημματικές συγκρούσεις είναι περισσότερες από ό,τι πριν, δηλαδή εάν θα πούμε να ή όχι, εάν αυτό που θα κάνουμε είναι σωστό ή λάθος.

Έτσι ο σύγχρονος/τεχνολογικός λειτουργός υγείας είναι σε δυσκολότερη θέση από ό,τι σε προηγούμενες εποχές. Τα ηθικά διλήμματα βλαστάνει σαν αγριόχορτα στα βράχια και η αντιμετώπισή των δύσκολη. Σύμφωνα με την βιβλιογραφία, η παρουσία ενός ζητήματος ή ενός διλήμματος έχει και θετική απόληξη, όπως ζήτησε τον άνθρωπο από έναν λήθαργο. Όμως δυστυχώς, η σημερινή κατάσταση είναι ιδιαίτερα οξεία και δύσκολη, ο σύγχρονος τεχνολογικός άνθρωπος δεν περιμένει τέτοια κρίση, ήταν απροετοίμαστος, αθωράκιστος ηθικά και κοινωνικά. Απουσίαζε σε κάποιες των πράξεών του η ορθολογική σκέψη και πράξη, όπως σοφά λέει και ο Γογο: «Ο ύπνος της λογικής γεννάει τέρατα». ⁴ Τέτοια παραδείγματα παρουσιάζει

How could a viral infection deal such a blow to the politics and healthcare systems of today's world? It caught humanity by surprise and it revealed its vulnerabilities, both the hidden and the visible ones. A powerful blow was dealt on the health sector, on the systems for the care and treatment of patients. The health crisis disrupted all planning, short-term, medium-term and long-term. There had always been issues and problems, and people searched for solutions; as Wittgenstein stated: "a problem is not a problem, but a pseudo-problem. That is, man is not able to solve a problem in its entirety due to his own mortal nature, but his actions may be such as not to cause other problems."¹ Yet, during this health crisis ², which like Enceladus ³ shook the human tectonic plates, modern dilemmas sprang up, concerning not only conflicts but human health too. This health crisis has changed the paradigm of care provision. The ethical dilemmas are stronger and more stressful than in the near and distant past. Issues have multiplied, and it is getting harder to manage them. Also, dilemmas have multiplied, calling for decisions whether to say yes or no, whether what we are doing is right or wrong. Thus, the modern/technological health worker is in a more difficult position than in previous periods. The ethical dilemmas keep springing up like weeds on the rocks, and solutions are not easy. According to the literature, the occurrence of an issue or a dilemma may also have a positive outcome, since it awakens us from lethargy. But unfortunately today, the situation is quite difficult; the modern tech-savvy human was surprised by such a crisis, found unprepared, morally and socially unequipped.

1. Θεόδωρος Ν. Πελεγρίνης. Ο πυλώνας, το λιοντάρι και η σκόνη [The boxes, the lion and the dust]. Athens: Pedia editions.
2. «Μην ίσως ότι και Σαρική εμφάνιση της υγειονομικής κρίσης – υπάρχουν στοιχεία ότι αναμένεται να εμφανιστεί μια άγνωστη μορφή ιογενούς λοίμωξης που θα προκαλέσει πανδημία, με πιθανούς ενδοκούς σπέρτες της οικογένειας των κορονοϊώνων [βλ. Debraia Madanatzis, Covid-19: Η πανδημία που δεν έπρεπε να έξει συμβεί και πώς θα αντιμετωπίσουμε την επόμενη (Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο, 2020), σ. 9-21.
3. «Ο Εγκέλαδος ο γιος Έλληνας κτλ. Μυθολογία φέρει ως αρχηγός των γιγάντων, γιος του Ίφιστου και της Γης, που έπαιξε όμως πρωτεύοντα ρόλο στη Γιγαντομαχία στην οποία κατεφάνθη. Οι Αρχαίοι Έλληνες πίστευαν πως, όταν γινόταν σεισμός, ο Εγκέλαδος είχε θυμώσει και ταβάρη ή σαν καλή μεγάλη γρήναζε όλη τη γη».

1. Theodoros N. Pelaginis (2010). Ο πυλώνας, το λιοντάρι και η σκόνη [The boxes, the lion and the dust]. Athens: Pedia editions.
2. "It may be not that sudden appearance of a health crisis – there is evidence that they awaited an unknown type of viral infection that would cause pneumonia, with strains of the coronavirus family intimated for it", see Debraia Madanatzis (2020). Covid-19: Η πανδημία που δεν έπρεπε να έξει συμβεί και πώς θα αντιμετωπίσουμε την επόμενη [The Pandemic that Never Should Have Happened and How to Stop the Next One]. Athens: Pedia editions, pp. 9-21.
3. According to ancient Greek mythology, Enceladus is the leader of the Giants, son of Uranus and Gaia, who played a leading role in the Gigantomachy when he was killed. Ancient Greeks believed that earthquakes happened because Enceladus got angry and shook the whole earth due to his size.

Τέχνη και Βιοηθική

Pandemia και μορρές φροντίδας: Ζητήματα και διλήμματα

Τα δεσμά

Ο ήλιος ανέβηκε στον ουρανό
Το φεγγάρι μπήκε στην κρυψώνα του,
Ο άνθρωπος ακόμα να ξυπνήσει.

Πολλά φεγγάρια κοιμήθηκαν.
Πολλοί ήλιοι ανέβηκαν στον ουρανό.

Ο άνθρωπος είναι σε λήθαργα...δυσκολεύεται να βρει το φως!!

Είναι ακόμη στο σπήλαιο:
των ψευδαισθήσεων και των παραισθήσεων!!
Βλέπει τη σκιά στο τοίχο και νομίζει ότι είναι το φως,
ορά την σκιά στο τοίχο και νομίζει πως έφτασε στον ήλιο.
Απλώνει το χέρι να τον φτάσει αλλά φεύγει...

Είναι ένας ψευδεπίγραφος ήλιος!!
όμως υπάρχουν άνθρωποι που έχουν ξυπνήσει,
Βλέπουν το ήλιο που ανεβαίνει στον ουρανό,
σπάνε τα δεσμά της ψευδαίσθησης και της παραισθήσης.

Και προχωράνε προς το φως το πραγματικό, βρίσκουν τα βήματα της αλήθειας!!!

Ανδρέας Τίφας

Art and Bioethics

Pandemic and care: issues and dilemmas

The bonds

The sun rose in the sky
The moon entered its hiding place,
man still has not woken up.

Many moons have slumbered.
Many suns rose in the sky.

Man is in lethargy...having trouble to find the light!!

He's still in the cave:
of illusions and hallucinations!!
He sees a shadow on the wall and thinks it light,
he sees the shadow on the wall and thinks he reached the sun.
He reaches out to but...

This is a fake sun!!
But there are people who have woken,
They see the sun rise up in the sky,
they break the bonds of illusions and hallucinations.

And they move forward to real light, find the steps towards the truth!!!

Andreas Tifas

ηθικών διλημάτων οι λειτουργοί υγείας αντιμετώπισαν κατά την κορύφωση της υγειονομικής κρίσης: α) στα τμήματα σπουδαίων και επειγόντων περιστατικών έχοντας το δίλημμα ποιον να πρωτοπεριβάλλουν: τον ηλικιωμένο ασθενή, τον νεαρό με πόνο στο στήθος ή τον ασθενή με Covid-19 που παρουσίαζε έντονη δύσπνοια, β) στα τμήματα εσωτερικής νοσηλείας, που λόγω της δημιουργίας κλινικών για την φροντίδα ασθενών με Covid-19 οι κλίνες ήταν λιγότερες, με απόσποκα να προκύψουν διλήμματα σχετικά με το πού να νοσηλεύσουν και ποιους, και γ) στις Μονάδες Εντατικής Θεραπείας, όπου παρουσιάζονταν αυξημένη έλλειψη κλινικών και αναλωσίμων με το ηθικό διλήμμα ιδιαίτερα έντονα, αφενός κατά την διαλογή ασθενών που έπρεπε να ταυτοποιηθούν στον αναπνευστήρα -ποιος είχε προτεραιότητα και γιατί- και αφετέρου στην χρήση των αναλωσίμων - η ανάγκη

των υπήρξε ιδιαίτερα. Μέσα από την ανωτέρω αναφορά προκύπτει ότι οι λειτουργοί υγείας πρέπει να είναι από πριν ηθικά και βιοηθικά θεωρητικοί, όπως να είναι έτοιμοι από καρδιά για την όποια μορφή κρίσης παρουσιαστεί και να μπορούν να την διαχειριστούν. Η ηθική αυτή προετοιμασία χρειάζεται κάποια εργαλεία/μέθοδους για την ανάλυση και διαχείριση τέτοιων ζητημάτων. Ένα τέτοιο εργαλείο/μέθοδος διαχείρισης στηρίζεται στη θεωρία του Kant για τα καθήκοντα, δηλαδή ο φιλόσοφος μας λέει συγκεκριμένα: «να ενεργείς πάντοτε έτσι, όπως θα αντιμετώπιζες με σεβασμό την ανθρώπινη φύση, τόσο στον ίδιο τον εαυτό σου, όσο και στο πρόσωπο του άλλου, σε κάθε περίπτωση, σαν ύψιστο σκοπό και ουδέποτε ως μέσο».⁴ Επίσης γράφει ο Erich Fromm, και αναφέρει η Λανάρα: «ο άνθρωπος έχει ιδιαίτερο προορισμό, ουδέποτε δεν πρέπει να κρη-

σιμοποιείται σαν μέσο. Σκοπός της ζωής είναι η πραγμάτωση των δημιουργικών δυνάμεων του ανθρώπου».⁵ Μέσα από την θεωρία του Kant απορρέει ότι απαιτείται η εφαρμογή των ηθικών καθηκόντων όπως για παράδειγμα να σεβάζουμε την ανθρώπινη ζωή, να διαφυλάτουμε την αυτονομία του προσώπου, να λέμε πάντα την αλήθεια, να τηρούμε τις υποσχέσεις μας, να είμαστε δίκαιοι, να μην χρησιμοποιούμε κανέναν ως μέσο. Η τήρηση των καθηκόντων αυτών είναι υποχρεωτική για όλους, ανεξαρτήτως των σκευειών που προκύπτουν.⁶ Ο άνθρωπος, όσο τεχνολογικά και υποκειμενικά και εάν είναι καταρτισμένος, μια κρίση, μια έκτακτη κατάσταση δύναται να του προκαλέσει δυσκολίες ανειπώτες. Έτσι τα όποια διλήμματα ή ζητήματα τα διαχειρίζεται ορθότερα ο άνθρωπος όταν είναι ηθικά και βιοηθικά θεωρητισμένος α priori.

Rational thought was absent in some actions, as Goya wisely put it: "The sleep of Reason brings forth monsters."⁴ Health workers faced such cases of ethical dilemmas during the peak of the health crisis: a) in the accident and emergency departments, the dilemma of priority care to an aged patient, a young man with chest pain or a Covid-19 patient with acute breathing difficulty; b) in the inpatient wards, where beds were fewer because clinics for Covid-19 patients had been created, resulting in dilemmas about who to treat and where; c) in the Intensive Care Units, with increasing shortages of beds and supplies, with the ethical dilemmas even more acute during the selection of patients to be placed on a ventilator - who had a priority and why - and the use of supplies which were lacking. The above indicate that healthcare workers should be morally equipped in the framework of bioethics so as to be ready for any kind of crisis. This ethical preparation requires some tools/methods for the analysis and management of related issues. One such tool/management methodology is based on Kant's theory about duty, where the philosopher says: "Act in such a way that you treat humanity, whether in your own person or in the person of another, always at the same time as an end and never simply as a means."⁵ Erich Fromm also says, as quoted by Lanara: "man has no special destiny and should never be used as a means. The goal of life is the realization of man's creative powers."⁶ Kant's theory dictates that it is essential to observe ethical duties, for example to respect human life, to safeguard the autonomy of the individual, to always tell the truth, to keep our promises, to be just, not to use any person as a means. These duties are imperative for all, regardless of consequences.⁷ A crisis or an emergency has the capacity to cause unspeakable hardship to a human being, despite the technological and educational tools. Consequently, human beings are able to manage dilemmas or problems much better with a priori moral and bioethical apparatus.

4. «El sueño de la razón produce monstruos». Χαράκινο - número 43 από σύνολο 80 έργων - του Ισπανού ζωγράφου και χαράκινο Κιόργου Γουαγια, 1797-1799, μέρος των Los Caprichos [Τα Καρπίδια].

5. Immanuel Kant, Η θεμελίωση της μεταφυσικής των ηθών, μτφρ. Τζεβόφρας Γιάννης [Αθήνα: Εκδόσεις Διόφαντος, 1984], σ. 102.

6. Λανάρα, Ηθικός και Νοσηλευτικός [Αθήνα: 1977], σ. 105.

7. Dwight Furrow, Ethics: Key Concepts in Philosophy (New York: Continuum, 2005), σ. 188, 51-57.

4. "El sueño de la razón produce monstruos": Engraving - number 43 from a total of 80 works - by Spanish painter and engraver Francisco Goya, which dates from 1797-1799, part of the series Los Caprichos [The whims].

5. Immanuel Kant (1984). Η θεμελίωση της μεταφυσικής των ηθών [The Groundwork of the Metaphysics of Morals], transl. Giannis Tzavaras. Athens: Dodoni editions, p. 102.

6. Vasiliki Lanara (1977). Ηθικός και Νοσηλευτικός [Ethics and the Nursing Profession]. Athens, p. 105.

7. Dwight Furrow (2005). Ethics: Key Concepts in Philosophy. New York: Continuum, pp. 188, 51-57.